

PHILOLOGY

UDC 81'42:37

EOI 10.11232/2663-4139.09.21

ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ МЕТАФОРИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ПРОМОВ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ ФРАНЦУЗЬКОЮ МОВОЮ

СЕДЛЯР Анна Вікторівна

магістрантка факультету лінгвістики

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:**БУЦЬ Жанна Володимирівна**канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

УКРАЇНА

Анотація.

У статті виокремлено та описано основні функції та стилістичні особливості політичних промов. Розкрито сутність поняття «політична метафора», проведено комплексний аналіз особливостей використання політичної метафори у промовах українських політиків та визначено основні засоби відтворення тропів при перекладі французькою мовою. У ході дослідження розкрито також маніпулятивний потенціал використаних політичних метафор.

Ключові слова: політичний дискурс; політична метафора; політична промова; маніпуляція; спосіб перекладу.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, зважаючи на статус політичного дискурсу як дискурсу державного значення, лінгвістична розвідка усе частіше звертається до його дослідження. Загальновідомо, що політика, з огляду на комунікативну природу своєї сфери діяльності, не може існувати окремо від мовлення і прийнято вважати, що, у свою чергу, без політики не може існувати й держава. Зважаючи на цей факт, політичне мовлення є однією з провідних проблем лінгвістичних напрацювань. Дослідження сучасної політичної лінгвістики націлені зокрема на вивчення та розпізнавання тактик здійснення впливу на аудиторію (А.П. Чудінов, О.К. Павлова, К.Б. Цветкова), оскільки, з огляду на свої прагматичні установки, політичний дискурс вважається найбільш маніпулятивним видом дискурсу. Задля реалізації необхідного ефекту на аудиторію, автори текстів використовують найрізноманітніші засоби, до яких належить і метафора. Вона широко використовується зокрема у політичних промовах, зважаючи на беззаперечну присутність особи автора при виступі, на відміну від регламентованих політичних

© Седляр А.В., 2020

© Sedliar A., 2020

<https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139>
<https://eoi.citefactor.org/10.11232/2663-4139.09.21>

документів, на зразок положень, указів і т.п. Таке метафоричне наповнення дискурсу зумовлює необхідність дослідження різноманітних засобів відтворення політичної метафори при перекладі та опис доцільності використання тих чи інших перекладацьких трансформацій.

Аналіз досліджень та публікацій. Політичний дискурс став об'єктом досліджень багатьох українських і зарубіжних науковців, зокрема, К.С. Гаджієва, О.В. Падалки, К.Б. Цветкової, О.Й. Шейгал. Метафоричним потенціалом політичних текстів зацікавилися такі лінгвісти, як О.М. Тищенко, А.О. Худолій, В.Є. Чернявська та А.П. Чудінов. Проблемою перекладу політичної метафори займалися Т.Б. Новікова, І.В. Самаріна, Я.Г. Тікан та інші.

Мета статті. За мету ми ставимо виокремити основні засоби відтворення політичної метафори при перекладі промов українських політиків французькою мовою.

Виклад основного матеріалу. В енциклопедії української мови поняття метафоризація трактується як семантичний процес, в якому форма мовної одиниці переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця [1]. Образно кажучи, мозок людини вдається до творення одного концепту на основі схожості/розбіжності з іншим. Таким чином, метафоризація відбувається на базі порівняння. Більш детально цей процес окреслює О.М. Тищенко :

1. Людина бачить і безпосередньо відчуває предмет (чи явище) дійсності, що вже означений словом, аналізує його, порівнює з іншим і дає йому нове означення;

2. Людина не бачить безпосередньо предмет, але в її свідомості виникає образ цього предмета, що звичайно означений певним словом, і дає йому нове значення [2].

Метафора у політичних промовах є досить виразним засобом акцентування, а відтак і привернення уваги, оскільки цей троп уводить в текст поняття віддалені від політичного світу, задля ілюстрації того чи іншого предмета/явища шляхом їхнього зіставлення. Таким чином, зважаючи на наміри автора, метафора може викликати у свідомості аудиторії різні картини реальності, що й робить цей художній засіб у наведеному дискурсі політичним елементом впливу, який відповідно потребує ретельного підходу до його перекладу.

Процес передачі метафори мовою перекладу є складною та клопіткою задачею для перекладача, оскільки не завжди є можливість використати прямий відповідник, з огляду на різницю між метафоричними системами двох мов. Саме тому перекладачі послуговуються трансформаціями. Нашої уваги заслуговує класифікація трансформацій при перекладі, авторами якої є О.В. Харькова, К.М. Амірхановаї та Ф.Ф. Шигапова. Вони виокремлюють такі тактики перекладу метафори:

1. Повний переклад метафори зі збереженням образу;

2. Заміни на різних рівнях мовної структури (лексичний, морфологічний та синтаксичний);

3. Переклад з додаванням або вилученням будь-якої лексичної одиниці метафори;

4. Реметафоризація, тобто заміна вихідної метафори іншою метафорою у перекладі;

5. Деметафоризація, тобто вилучення метафоричного значення висловлювання (описовий переклад) [3].

Саме на такі різновиди прийомів перекладу ми будемо опиратися в роботі, оскільки, на нашу думку, така типологія є найповнішою та найдоцільнішою для цього дослідження.

Приклади використання політичної метафори були відібрані із промов В.О. Зеленського та П.О. Порошенка. У роботі ми будемо аналізувати переклади, взяті з французьких інтернет-сайтів, та запропоновані нами варіанти.

Найпоширенішим у матеріалі нашого дослідження визначено відтворення метафори шляхом *повного перекладу зі збереженням образу*:

Важливою частиною суспільного запиту на <i>повне перезавантаження влади</i> є дострокові вибори парламенту (1).	Les élections législatives anticipées constituent une part importante de la demande publique d'un <i>redémarrage complet du pouvoir</i> .
---	---

У цьому прикладі влада порівнюється з механізмом, на кшталт комп'ютерної системи, яку можна перезавантажити, мається на увазі оновити певні дані, схеми і т.п. За словами мовця державний апарат так само має пройти стадію актуалізації з ціллю кращої роботи елементів своєї системи, тобто депутатів. Уважаємо, що метафора *повне перезавантаження влади* була використана для ілюстрації реалій політичного світу шляхом їхнього співставлення зі сферою інформатики *redémarrage complet du pouvoir*, задля кращого сприйняття промови аудиторією.

Щодо відтворення метафори, то ми вважаємо, що переклад за допомогою еквівалента у цьому прикладі є допустимим, оскільки початкова форма та образ висловлювання були повністю збереженими.

У якості наступного прикладу використання й перекладу політичної метафори у промовах наведемо театральну метафору:

Якщо для когось це тільки <i>політичний театр</i> , де грають ролі, декларують світлі наміри, які потім перекреслюються темними вчинками? (2).	...si pour quelques uns s'agit il de <i>théâtre politique</i> où l'on joue des rôles où l'on déclare de <i>pures intentions</i> pour les remplacer par la suite par de sombres desseins ? (3).
<i>Основи сценарію цього життя</i> закладаються саме тут (2).	<i>Les bases du scénario de cette vie</i> sont posées précisément ici (3).

Усі наведені приклади були відтворені шляхом підбирання прямого еквівалента до фраз оригіналу (*політичний театр* — *théâtre politique*, *грають ролі* — *on joue des*

rôles, déclarent leurs véritables intentions – declare de pures intentions, основы сценарію цього життя – les bases du scénario de cette vie) що у цьому випадку відповідає усім синтаксичним, стилістичним і граматичним нормам перекладу та відображає суть метафори у повному її обсязі. Остання полягає у тому, що політика представляється у вигляді акторської гри, де акторами є політики, глядачами – простий народ, а театром – так звана політична арена. Такий образ є доволі розповсюдженим у політичних промовах, позаяк він доволі іронічно зображує політичний світ, вказуючи на його драматичність, іноді комедійність, а подекуди й трагічність.

У якості прикладу заміни на різних рівнях мовної структури (лексичний, морфологічний та синтаксичний) проаналізуємо таку метафору:

І тоді коктейль з прагматизму, скепсису та суворої геополітичної реальності ще не встиг загасити ваш запал, романтизм і непохитну віру в те, що світ можна змінити на краще (2).

Un mélange de pragmatisme, de scepticisme et de dure réalité géopolitique n'avait pas encore réussi à assouvir votre passion, votre romantisme et votre inébranlable conviction que le monde peut être meilleur (3).

Ключовим словом метафори є іменник *коктейль*, який зазвичай вживається у своєму прямому значенні:

1. Напій, що становить суміш коньяку, лікеру та вин, іноді з цукром, прянощами тощо.
2. Напій, приготований із суміші молока з сиропом і морозивом, кави з морозивом і т. ін. [4]

Але у нашому випадку його використання є метафоричним, оскільки у такий спосіб автор тексту хотів зобразити саме сукупне поняття чогось, тобто мікс певних речей/явищ. Таке вживання художнього засобу надає фразі літературної вишуканості, що позначається на сприйнятті мовця як оратора. Іншими словами, метафора демонструє красномовність адресанта, який у своїй промові не нехтує наведеними засобами виразності.

Зауважимо, що при перекладі автор використав лексичну заміну, а саме метод генералізації, тобто метафорично насичене слово *коктейль* було замінене його семантично більш ширшим відповідником *mélange (n. m.)*, який хоч і показує метафоричність фрази, тобто суміш певних речей, але не має такого яскравого забарвлення, не має концептосфери їжі, як в оригіналі. У такий спосіб ця фраза втратила своє початкове наповнення *mélange de pragmatisme, de scepticisme et de dure réalité géopolitique*. До того ж доцільно зазначити, що вибір перекладача не є зовсім обґрунтованим з огляду на те, що у французькій мові слово *cocktail (n., m.)* має таке ж переносне значення, що й в українській. Підкріпимо таке твердження словниковою статтею із Larousse: *cocktail – mélange de choses diverses : un cocktail de musique et de danse* [5].

Щоб мир став довготривалим, нам слід призвичаїтися до *життя в умовах постійної бойової готовності* (1).

Pour que le monde devienne durable, nous devons nous habituer à *vivre dans des conditions de préparation constante au combat*.

При перекладі речення було використано граматичну заміну частини мови (*життя – vivre, бойової – combat*). До того ж, констатуємо, що такий варіант не є цілком правильним, оскільки в оригіналі слово *готовність*, що позначає доконаність дії, було перекладено словом *préparation* (*n., f.*), тобто *підготовка*, що вказує на незавершеність, тривалість дії. Вбачаємо доцільним замінити запропонований варіант на *à être toujours sur le qui-vive* (тут і далі переклад наш – А.С.), що є більш прийнятним словниковим відповідником: *sur le qui-vive – sur ses gardes dans l'attente d'une attaque* [6]. У такий спосіб зображується не *підготовка до неминучого бою*, а саме *стан готовності бути постійно пильним*.

Щодо *перекладу з додаванням або вилученням будь-якої лексичної одиниці метафори*, то заслуговує на увагу приклад перекладу метафори будинку, тобто світ у цьому випадку порівнюється з конструкцією, яку можна побудувати:

Бо нам здавалося, що ми всі *будуємо інший, новий світ*. У якому для того, щоб твою думку чули і зважали на неї, не потрібно мати ядерну зброю (2).

Il nous semblait que nous *construisions un autre monde, un monde nouveau*, dans lequel il n'est pas nécessaire de posséder des armes nucléaires pour être entendu et respecté (3).

Констатуємо, що мовець послуговується вже сталим у політичному мовленні виразом, на кшталт, *будувати країну*, позаяк будь-яка країна досить часто порівнюється саме з будинком, у якого є фундамент, свої жителі, господарі та правила проживання. Таке використання зумовлене безперечно високим рівнем ілюстративності метафори та її значимим смисловим навантаженням, що передаються за допомогою співставлення вихідного явища із явищами інших суспільних галузей, у нашому випадку будівництва.

Перекладач послуговується схожістю образів і передає метафору повністю зі збереженням її смислу. Такий троп є прийнятним для французької мови й культури. Однак досить важливо звернути увагу на те, що було приєднано ще одне слово *monde* (*n., m.*). Пояснюється такий повтор особливостями французької мови, згідно з якими автор перекладу використав прийом додавання. Така тактика слугує також прикладом акцентування уваги, оскільки таким чином наведе слово повторюється двічі, що, у свою чергу, змінює ритміку фрази.

Процес *реметафоризації* трактується науковцями як заміна вихідної метафори, використаної автором, іншою метафорою [7]. Тобто це може бути або повна заміна метафоричної групи, або заміна самої метафори зі збереженням тієї ж концептосфери.

Наведемо приклад такої трансформації у промові В.О. Зеленського:

...адже наша *родина неповна* (4). | ...parce que notre *foyer est brisé*.

У цьому фрагменті є яскраво виражена метафора родинності, позаяк словосполучення *український народ* було замінене на іменник *родина*. Загалом така метафора не має породжувати складнощів при перекладі, однак, відтворюючи політичну метафору, ми вдалися до реметафоризації:

Констатуємо, що наведений переклад є двозначним, саме з огляду на те, що ключове слово метафори *foyer* за словником визначається як «lieu où habite la famille, demeure ; la famille elle-même, le milieu familial : Recevoir un étranger à son foyer. Fonder un foyer. La chaleur d'un foyer» [8].

Іншими словами такий художній засіб можна трактувати і як метафору родинності, і як метафору будинку. Доцільно також указати на те, що смисл тропу у перекладі був конкретизований, оскільки було розкрито прихований інформаційний код повідомлення: наша родина неповна, позаяк наш дім було захоплено та розтрощено, що передається дієприкметником *brisé* (розбитий, зламаний).

...ми зробили *перші кроки* в межах чинного | ...nous avons ouvert la voie dans le cadre de
конституційного поля (5). | la législation en vigueur.

У цьому контексті висловлювання *робити перші кроки* використовується у переносному значенні і трактується як розпочинати робити щось, відкрити шлях до чогось нового, підготуватися до реалізації чогось.

Констатуємо, що наведений троп був перекладений шляхом реметафоризації, з огляду на те, що хоча й концептосфера шляху пересування була збережена, проте ми вдалися до заміни самої репрезентації метафори. Вираз *ouvrir la voie*, у свою чергу, трактується як: «*créer une réalisation*» [9]. Тобто початковий сенс політичного тропу не зазнав спотворень.

Ще одним типом трансформації при перекладі політичних метафор, що зустрічалися нам у дослідженні, є *деметафоризація*, яка визначається науковцями як вилучення метафоричного значення при перекладі [7]. Іншими словами, перекладач послуговується описовим перекладом, не вдаючись при цьому до передачі або творення образів. Розглянемо такий фрагмент:

Єдність демократичного світу у питанні | L'unité du monde démocratique en matière des
санкцій проти Росії, які сильно *б'ють по* | sanctions contre la Russie qui sont
економіці агресора (6). | *préjudiciables à l'économie* de l'agresseur.

Щодо перекладу, то було обрано метод деметафоризації, який проявляється у тому, що експресивно забарвлене словосполучення *б'ють по економіці* було відтворене її нейтральним відповідником *sont préjudiciables*. Вважаємо таку передачу

метафори невиправданою, оскільки перш за все необхідно не тільки зберегти смисл, а й намагатися передати образ метафори, задуманий автором. Якщо такий варіант не є ймовірним, то потрібно вдатися до реметафоризації, тобто у будь-якому випадку зберегти художній засіб. Нейтралізація метафори має місце тоді, коли вищезазначені тактики не можуть бути задіяними. На нашу думку, правильнішим варіантом перекладу буде: *L'unité du monde démocratique en matière des sanctions contre la Russie qui frappent gravement l'économie de l'agresseur.*

Ключовим словом метафори є дієслово *frapper*, яке може використовуватися і в прямому, і в переносному значеннях:

1. Toucher, atteindre quelqu'un en le blessant, en le tuant, en lui faisant mal : Le boxeur a frappé son adversaire au menton. La balle l'a frappé en plein cœur.

2. Assujettir quelqu'un, quelque chose à quelque chose de pénible, de contraignant, de lourd, etc. ; peser sur eux, en parlant de cette charge, de cette contrainte : Frapper le peuple d'un impôt supplémentaire. Taxe qui frappe les alcools [10].

Тобто, констатуємо, що у цьому випадку краще не вдаватися до використання трансформацій, а перекласти відповідно до форми та сенсу оригіналу.

Висновки. При перекладі політичних метафор автори вдаються до різноманітних модифікацій, які, як було з'ясовано, не завжди є доречними. Розглянувши основні тактики перекладу цього тропу, було виявлено, що найпоширенішими засобами є повний переклад метафори зі збереженням образу та заміна на різних рівнях мовної структури. Вважаємо такі результати цілком доцільними, оскільки, як було з'ясовано на практиці, підбір правильного еквівалента може досить вірно передати сенс метафори. При цьому треба обов'язково консультиватися з тлумачним словником, для того, щоб безпомилково визначити слово-носія метафоричного значення. При перекладі метафор важливо зберігати образ, створений автором у тексті, для того, щоб правильно передати інтенції автора.

Якщо ж такий переклад не є можливим у конкретному випадку, з огляду на систему мови перекладу, то доцільно використати різноманітні трансформації на лексичному, морфологічному або синтаксичному мовних рівнях. Однак іноді такі модифікації зумовлені й іншими причинами, наприклад: задля уникнення повторів, розширення імпліцитного значення виразу, наявність у мові перекладу сталих конструкцій і т.п.

Щодо інших засобів відтворення політичної метафори, то перекладачі досить часто використовують метод вилучення або додавання лексичних одиниць художнього засобу, що, у свою чергу, зумовлене видом перекладу (усний – нестача часу, письмовий – обмежена кількість знаків), говорячи про опущення, та, наприклад, нормами мови перекладу, говорячи про додавання.

Іншим способом передачі метафори є реметафоризація, тобто повна заміна метафоричної групи або заміна самої метафори зі збереженням тієї ж концептосфери. Вбачається доцільним використання цього засобу у тому випадку, якщо на позначення

смыслу, закладеного автором у художньому засобі, вже існує стала метафора, яка є більш прийнятною у мові перекладу.

І останнім дослідженим прийомом перекладу є деметафоризація, послуговуючись якою, як було зазначено у роботі, іноді можна зіпсувати початкову інтенцію мовця та нейтралізувати емоційне й гіперболізоване забарвлення політичної метафори. Виявлено, що такий варіант перекладу є доречним лише у тому випадку, якщо жоден з інших прийомів не може бути застосованим.

Зазначені результати можуть слугувати підґрунтям для подальших лінгвістичних досліджень. Перспективним видається дослідження маніпулятивного потенціалу політичної метафори у промовах французьких політиків у порівнянні з українськими для того, щоб виокремити етноспецифічні риси використання цього художнього засобу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Тищенко О. М. (2004). *Метафора Євгена Маланюка: семантико-функціональний аспект*. Київ: НАН України, Ін-т укр. мови.
- [2] *Українська мова. Енциклопедія*. (2000). Київ: «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана.
- [3] Харькова Е. В., Амирханова К. М. & Шигапова Ф. Ф. (2015). Особенности перевода авторской метафоры (на примере романа У. С. Моэма «Театр»). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. (12(54)), 183-187.
- [4] Бурячок А. А., Доценко П. П. (ред.). (1973). *Словник української мови: в 11 томах*. (Т. 4). Київ: Наук. думка.
- [5] *Larousse. Cocktail*. Вилучено з: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/cocktail/16853?q=cocktail#16727>
- [6] *Larousse. Qui-vive*. Вилучено з: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/qui-vive/65791#locution>
- [7] Швейцер А.Д. (1973). *Перевод и лингвистика*. Москва: Воениздат.
- [8] *Larousse. Foyer*. Вилучено з: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/foyer/34920?q=foyer#34883>
- [9] *Reverso Dictionnaire. Ouvrir la voie*. Вилучено з: <https://dictionnaire.reverso.net/francais-synonymes/ouvrir+la+voie>
- [10] *Larousse. Frapper*. Вилучено з: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/frapper/35095?q=frapper#35065>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

- (1) *Промова Президента України Петра Порошенка на інавгурації (повний текст)*. Вилучено з: <https://tsn.ua/politika/promova-prezidenta-ukrayini-petra-poroshenka-na-inavnuraciyi-povniy-tekst-353552.html>
- (2) *Виступ Президента України Володимира Зеленського на загальних дебатах 74-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН*. Вилучено з: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-zagalnih-57477>
- (3) *Volodymyr Zelensky à l'ONU : « Qu'est ce que nos rencontres apportent à l'humanité ? »*. Вилучено з: <https://www.ukrinform.fr/rubric-polytics/2789982-volodymyr-zelensky-a-lonu-quest-ce-que-nos-rencontres-apportent-a-lhumanite.html>
- (4) *Виступ Президента України під час урочистостей з нагоди Дня Незалежності*. Вилучено з: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-urochistostej-z-nagodi-d-56937>
- (5) *Виступ Президента на Раді регіонального розвитку*. Вилучено з: <https://web.archive.org/web/20151206052242/http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-na-radi-regionalnogo-rozvitku-35947>
- (6) *Звернення Президента України щодо повернення Донбасу*. Вилучено з: <https://web.archive.org/web/20151113074945/http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-shodo-povernennya-donbasu-36123>

MEANS OF REPRODUCING A POLITICAL METAPHOR IN TRANSLATION OF SPEECHES OF UKRAINIAN POLITICIANS INTO FRENCH

SEDLIAR A., *Master's Degree in Linguistics*

The National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

SCIENTIFIC ADVICES:

BUTS Z., *Ph.D. (Philology), Associate Professor of the Department of Theory, Practice and Translation of the French Language*

The National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

UKRAINE

Abstract. The article describes the main functions and features of political speeches. It is revealed the meaning of the concept of political metaphor. It is carried out a comprehensive analysis of the special aspects of the use of political metaphor in the speeches of Ukrainian politicians and it is determined the main methods of translation of tropes into French. The author also explored the manipulative potential of the used political metaphors

Keywords: *political discourse; political metaphor; political speech; manipulation; methods of translation.*

© Седляр А.В., 2020

© Sedliar A., 2020

<https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139>
<http://eoi.citefactor.org/10.11232/2663-4139.09.21>